

УДК [94 (477.85):32(478)] „1621/1650”
<http://doi.org/10.5281/zenodo.400754>

Олексій Балух (Чернівці)
кандидат історичних наук,
доцент кафедри історії України
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича

БУКОВИНА ПІД ЧАС СТАБІЛІЗАЦІЇ ВОЄННО-ПОЛІТИЧНОЇ СИТУАЦІЇ У МОЛДАВСЬКІЙ ДЕРЖАВІ (1621 - 1650 РР.)

Анотація. Всебічний аналіз джерел і монографічної літератури уможливив докладне висвітлення воєнно-політичних подій на території Молдавської держави у контексті історії Північної Буковини. У статті охарактеризовано перипетії молдавсько-польських та молдавсько-турецьких відносин, що стосувалися буковинських земель, з'ясовано результати діяльності тодішніх молдавських господарів щодо території Буковини. Констатується, що буковинські землі, на відміну від попередніх періодів, не зазнали значних спустошень і демографічних втрат.

Ключові слова: Північна Буковина, Буковина, Молдавська держава, воєнно-політичні відносини, Річ Посполита, Османська імперія, Валахія, Трансильванія, Військо Запорозьке.

Аннотация. Всесторонний анализ источников и монографической литературы позволил проанализировать воєнно-политические события и общественно-политические отношения в Молдавии в контексте истории Северной Буковины, молдавско-польские и молдавско-турецкие взаимоотношения, которые затрагивали интересы региона.

Ключевые слова: Северная Буковина, Буковина, Молдавское государство, воєнно-политические отношения, Речь Посполитая, Османская империя, Валахия, Трансильвания, Войско Запорожское.

Comprehensive analysis of sources and monographic literature enabled detailed coverage of military and political developments on the territory of the Moldavian State in the context of the Northern Bukovina history. This article describes the peripeteia of the Moldovan-Polish and Moldovan-Turkish relations concerning Bukovina lands, the results of the then Moldovan hosts activities were found on the territory of Bukovina. It is noted that after the Khotyn War in 1621 the military-political situation in Moldova was stabilized, but its relations with Poland were not regulated.

Throughout the 17th century the Ottoman rulers continually increased responsibilities and limited vassal rights of the Moldavian owners. To strengthen Polish-Moldovan relations used master Myron Barnovsky (1626-1629), ff the Mohyla family, but the Turks dropped him from the throne in favor of Olexander Kokonul (1629-1630), the son of former master Radu Mikhna (1623-1626), and then Moses Mohyla reached the Moldavian throne (1630-1631, 1633-1634). The latter was eliminated by Olexander Iliash (1620-1621, 1631-1633), who, after ten years of absence returned to the Moldavian throne. After the Sultan threw Myron Barnovsky and Moses Mohyla, the henchmen of Rzeczpospolita, Vasil Lupu came to power in Moldova (1634-1653), and pro-Polish position in the country weakened. Due to frequent rearrangements on the Moldavian throne seven masters were replaced.

At this time the Khotyn fortress continued to maintain its strategic importance. From the fortress the Turkish-Tatar troops raided the Polish territory of Galicia and Podillia. During the Polish-Turkish war of 1633-1634 the territory of Bukovyna did not experience significant devastation. The border areas of Moldova and Rzeczpospolita were not the object of attacks by Polish magnates and Tatars. In particular, events of local importance continued to take place in Chernivtsi. During V. Lupu's ruling relatively quiet times came to Bukovyna land resulting in a demographic situation stabilization after long fighting and regulating economic life.

Key words: Northern Bukovyna, Bukovyna, Moldavian State, military and political relations, Poland, Ottoman Empire, Wallachia, Transylvania.

Постановка проблеми. Розглядаючи проблеми Центрально-Східної Європи у період з 1621 до 1650 рр., слід зазначити, що у вітчизняній і зарубіжній історіографії польсько-молдавські та молдавсько-турецькі воєнно-політичні стосунки, які мали безпосереднє відношення до історії України, насамперед території сучасної Чернівецької області, не отримали всебічного та комплексного висвітлення.

Аналіз актуальних досліджень. Дослідженнями певних аспектів проблеми займалися українські науковці [10-11, 14-15, 17-18, 20, 22]. Вона також частково висвітлена в роботах молдавських [13, 19, 21, 23-25, 28] та польських [27, 31] авторів. Проте, при розгляді окресленої проблематики найважливішими джерелами продовжують залишатися збірники документів молдавських господарів [3-5, 8-9], а також літописи [2, 7].

Мета дослідження полягає у здійсненні комплексного аналізу воєнно-політичного становища буковинських земель у складі Молдавії у 1621 – 1650 рр.

Реалізація мети дослідження зумовлює розв'язання таких **завдань**: висвітлити державотворчу діяльність молдавських господарів з 1621 до 1634 рр. у контексті історії Північної Буковини; дослідити становище буковинських земель під час господарювання Василя Лупу у Молдавії (1634-1650 рр.); проаналізувати воєнно-політичні відносини Молдавії з Річчю Посполитою, Туреччиною, Військом Запорозьким, що стосувалися території Буковини.

Виклад основного матеріалу. Впродовж трьох десятиліть (між 1621 і 1650 рр.) буковинські землі перебували у відносному спокої.

На початку жовтня 1621 р. завершилася Хотинська війна між Річчю Посполитою й Османською імперією. Турки, втративши у боях близько 80 тисяч вояків, досягти бажаного успіху вже не змогли [29, с. 98]. Переговори про мир розпочалися 2 жовтня і завершилися підписанням прелімінарного договору між обома країнами лише 9 жовтня 1621 р., коли були узгоджені усі договірні статті, а також відбувся обмін між сторонами примірниками угоди [10, с. 179; 22, с. 425].

В історіографії він отримав назву Хотинський мирний договір або трактат. У статті 6 даного договору передбачалося, що на молдавському господарському престолі повинні повсякчас сидіти особи, котрі б не порушували миру та виявляли належну повагу до польського короля. У статті 8 поляки зобов'язувалися передати Хотин господарю Молдавії, а також про взаємне відпущення полонених [4, с. 190]. Після того як турецько-татарська армія покинула Хотин, замок було передано боярину Катарджі, який у свою чергу віддав його представнику „молдавської шляхти” Костянтину. Господарем Молдавії тоді був Стефан IX Томша (1621-1623 рр.). Проте мир довго тривати не міг, оскільки навіть після його ратифікації (12-21 лютого 1623 р.) між сторонами виникали суперечності з тлумаченням тексту трактату, зокрема щодо Молдавської держави [10, с. 179-180; 17, с. 99].

У результаті війни територія Хотинщини зазнала тоді чималих спустошень. Турецько-татарські війська замордували або полонили тисячі людей, забирали їжу та фураж, поспалювали десятки сіл. Населення, рятуючись від них, ховалося у горах та лісах, де об'єднувалося у загони опришків, які у 1621 р. активізували свою діяльність. Вони здійснювали напади на господарства молдавських бояр, які брали участь у цій війні на боці осман [11, с. 50]. Тоді ж на буковинських землях активізувалися місцеві „банди”, які чинили опір полякам, що добували провіант у селах краю. Їх очолював „якийсь Барновський” [17, с. 100]. За свідченнями молдавського літописця М. Костіна, це був активний учасник Хотинської битви, який служив султану Осману II [7, с.171], а в майбутньому став новим молдавським господарем [10, с. 180; 25, с. 121].

Під час господарювання у Молдавії Олександра Іліаша (1620-1621 рр.) у Чернівцях старостою був знатний боярин Гаврилаш [5, с. 134-135; 9, с. 78]; у 1622 р. він уже займав посаду „великого дворника вишньої землі” – вищого судді у північних волостях держави [8, с. 177-178], а незабаром знову став чернівецьким старостою. Свідченням заможності останнього є грамота від 17 вересня 1625 р. щодо придбання «Гаврилашем, чернівецьким старостою», частини с. Южинець. На печатці даної грамоти було написано: «Ця печатка з торгу Чернівці» [3, с. 383]. А вже 21 вересня 1625 р. він придбав іншу частину с. Южинець. Дана грамота також була складена у Чернівцях дяком Іллею, а засвідчили її шолтуз Йонашко „з усіма пиргарями” та ін. [8, с. 193; 18, с. 38].

У цей час Порта проводила мирну політику в європейських справах, що було викликано внутрішньополітичною кризою в середині держави. У цих умовах зростає значення Кримського ханства [23, с.180], що, насамперед, позначилося на недотриманні умов Хотинського миру буджацькими татарами на чолі з Кантемір-пашею, який товаришував з молдавським гетьманом М. Барновським ще як мурзою був, і разом з ним ходив «на Ляську землю» [7,

с.171]. Очевидно йшлося про напад татар на Покуття 1620 р.

Татари на початку 1624 р. здійснили новий набіг на подільські землі, а наприкінці травня цього ж року (за деякими даними влітку) полчища буджацьких татар, що нараховували до 40 тис. осіб, через буковинські та молдавські території знову напали на землі Речі Посполитої. Зокрема, постраждала тоді Галичина і частково околиці Перемишля. Повертаючись назад, вони потрапили у пастку, влаштовану поляками на чолі з польним гетьманом С. Конєцпольським, і змушені були залишити усю здобич. Паша Кантемір отримав тоді поранення і заліковував рани у с. Топорівці (зараз одноіменне село Новоселицького р-ну, Чернівецької обл.), на Буковині, у маєтку свого товариша М. Барновського [7, с. 170-171; 17, с. 99-100; 23, с. 180; 31, с. 95-98].

Тогочасний молдавський господар Раду Міхня (1623-1626 рр.) на початку 1626 р. помер і новим господарем, за призначенням турецького султана, стає М. Барновський з роду Могил (1626-1629 рр.), який до цього був і чернівецьким старостою, і хотинським пиркелабом, і займав посаду молдавського гетьмана [18, с. 38; 28, с. 147].

Татарські напади на землі Речі Посполитої спричинили загострення польсько-турецьких відносин, що, у свою чергу, викликало хвилю козацьких походів на Крим та Чорноморські володіння султана. Господар М. Барновський в цей час відмовляється від загострення відносин з Польщею, сконцентрувавши основну увагу на внутрішньомолдавських справах [17, с. 100].

Задля покращення демографічної ситуації у державі, особливо після вищезазначених подій, було впорядковано і зменшено податки, а у запустілих селах дозволено засновувати нові слободи. Господар запрошував до Молдавії «людей з Ляської землі», – писав молдавський літописець Мирон Костін [7, с. 172]. Таким чином, за досить короткий час населення Молдавії помітно зросло.

Автор поділяє думку чернівецького дослідника О. Масана, що «цей переселенський рух стосувався насамперед території

Буковини, особливо Хотинської волості, яка найбільше постраждала під час воєнних дій 1621 р.» [17, с. 101].

У цей час в Молдавії та на території Буковини відбувалися численні народні виступи проти соціально-економічного та національного гніту з боку молдавського боярства [14, с. 70]. Незадоволене своїм становищем населення країни йшло в опришки. Відомо, що у 1622 р. був здійснений напад буковинських опришків на монастир у Путні, з якого забрали всі гроші, худобу та інше майно [13, с. 16]. Озброєний селянський, загін сформований у буковинських селах, складався з 60 чол. і впродовж 1628 р. здійснював напади на монастирі, багатих купців та боярські садиби. Проти них були направлені війська молдавського господаря, але їм вдалося врятуватися втечею у Карпатські гори [20, с. 69]. Існує думка, що і турецькі війська допомагали господарям Молдавії розправлятися з народними рухами.

Наприкінці 1620-х років прикордонні відносини Молдавії з Річчю Посполитою були врегульовані. Про це свідчить згадка літописця М. Костіна, що господар М. Барновський купив «містечко у Ляській землі, а саме Устя» [7, с. 172], яке розміщувалося на Поділлі, що доводить факт нормалізації молдавсько-польських взаємовідносин на буковинсько-подільському прикордонні.

Вищезгаданий молдавський боярин Гаврилаш був одружений на сестрі М. Барновського [9, с. 80]. 8 квітня 1627 р. „боярин Гаврилаш, пиркелаб хотинський” отримав від молдавського господаря підтвердження прав на володіння денисівськими „полянами”. Крім того, господар надав йому „одне селище на ім’я Денисівка з болотами рибними і весь прибуток, що є від тих полян від Жучки”, розміщене поблизу Жучки. У цьому документі є згадка про те, що раніше це селище „належало до околиць міста Чернівці” [6, с. 188-189; 8, с. 196-197; 18, с. 38].

М. Барновський, бажаючи не допустити конфронтації Порти й Польщі, став також посередником в усуненні напруги між ними. До осені 1627 р. їхні відносини нормалізувалися. Проте боротьба між Ме-

хмедом і Шахіном Гіреями, які отримали козацьку допомогу, та Кантемиром, якого підтримувала Порта, поставила під загрозу османсько-польський мир. Повернення ногайських орд у Буджак та встановлення Кантемиром свого впливу в усті Дунаю загрожувало постійними нападами на Молдавію. Тому для М. Барновського вигіднішим був польсько-кримський союз, що дозволив би убезпечити кордони держави від татарських набігів і сприяв би ослабленню османських позицій. Після невдалої воєнної кампанії у листопаді 1628 р. у Криму Мехмед і Шахін Гіреї разом із численними загонами козаків здійснили влітку 1629 р. новий похід, що закінчився їхнім розгромом у битві під Перекопом; Мехмед був убитий, а Шахін врятувався втечею. Наслідком цього було утвердження Портою на ханському престолі у Бахчисараї Джанібєка-Гірея, противника Речі Посполитої, а молдавський воєвода М. Барновський, який підтримував братів Гіреїв і надавав їм військову допомогу, був скинутий з господарського престолу за наказом султана [25, с. 121-122]. Таким чином, чергова спроба Польщі утвердити свій вплив у Молдавії завершилася невдало.

Очевидно, довідавшись про своє зміщення з господарського трону, М. Барновський втік до нещодавно придбаного містечка Устя, і влітку 1629 р. оселився там. Деякі науковці вважають, що султан запідозрив останнього у зв’язках з козаками, і що це були підступи його родичів [17, с. 101; 27, с. 158].

Упродовж всього XVII ст. турецькі султани постійно збільшували обов’язки та обмежували васальні права господарів Молдавії. З початку 30-х рр. XVII ст. у молдавських господарів відібрали право “оголошувати війну, укладати мир та вестизовнішньополітичні відносини”, – писав Д. Кантемір [16, с. 44]. Щоб віддячити за своє призначення новий господар зобов’язувався вірно служити султану, виконувати його накази, захищати султанських підданих, пильнувати за ворогами Порти і надсилати відомості про них, мати з султаном спільних друзів та ворогів, щорічно посилати султану данину й подарунки та ін. [12, с. 110-111]. Новопризначений гос-

подар отримував з рук султана символи господарської влади (бунчук, санджак, булаву та ін.) і направлявся до Молдавії [26, с. 25].

Протягом 1630-1631 та 1633-1634 рр. у Молдавії господарював Мойсей Могила. Саме тоді вїт м. Чернівці Ісак і декілька міщани звернулися із позовом на боярина Гаврилаша щодо прав на селище Денисівка. У цей час Боярська рада була вищим судовим органом і підтримала останнього [6, с. 196]. Відповідне рішення було затверджене грамотою від 7 вересня 1630 р., у якій молдавський господар визнав с. Денисівку власністю Гаврилаша [6, с. 185]. Чернівецький вїт Ісак згадувався і в грамоті від 10 січня 1631 р. Тоді у Чернівцях він і 12 пиргарів були свідками укладання угоди щодо продажу частини села Рогізна Й. Бринзану [9, с. 100; 18, с. 38]. Чернівчани і в наступні роки здійснювали спроби повернути втрачені землі громади.

Політика наступних молдавських господарів Олександра Коконула (Кокона) (1629-1630 рр.) та Олександра Іліаша (1631-1633 рр.) була підпорядкована інтересам Османської імперії. Вони не співпрацювали з місцевим боярством, оточували себе греками-фанаріотами, що викликало протиріччя між ними. Щоб не загострювати ситуацію всередині Молдавії й не дати приводу Польщі втручатися у внутрішньомолдавські справи, Порта досить часто змінювала молдавських господарів [21, с. 195; 28, с. 147-148].

У 1633 р. молдавські бояри прогнали з держави Олександра Іліаша та оточуючих його греків-фанаріотів. Вони запросили на престол Мирона Барновського у квітні 1633 р., проте протримався він на господарській посаді всього декілька місяців. Порта вбачала у цьому боярське свавілля та спроби поляків встановити на молдавському престолі вірного їм ставленника, який мав земельні володіння саме у Польщі і був пов'язаний із польськими магнатами [21, с. 195; 23, с. 185].

А в цей час розгорілася чергова польсько-турецька війна 1633-1634 рр., що була для Польщі «другим фронтом» [Смоленської війни](#) (1632-1634 рр.) з Московською державою. У червні 1633 р. ординці

порушили кордон Речі Посполитої, їх було близько тисячі кіннотників. З буковинських земель вони переправилися через р. Дністер під Жванцем та рушили до Кам'янця, плундруючи навколишні землі. Зібравши ясир, татари вирішили повернутися назад до Молдавії. Великий коронний гетьман С. Конєцпольський наздогнав татар поблизу Сасового Рогу над Прутом, де 4 липня його двохтисячний кінний загін розбив ординців, звільнивши чимало бранців [7, с. 179-180; 31, с. 99-100].

Тоді ж М. Барновський був викликаний до Стамбулу і страчений, ставши жертвою польсько-турецької війни [17, с. 101; 23, с. 185]. За наказом султана намісник Силістрії Мехмед Абаза паша у жовтні 1633 р. напав на Поділля. У середині жовтня він був під Хотином. 20 жовтня його війська форсували Дністер, а вже 22 жовтня напали на польський укріплений табір, збудований за наказом С. Конєцпольського для захисту Кам'янця. Молдавський та валаський господарі зобов'язувалися надати османам свої військові загоны, проте вони відмовилися від участі в атаці на Кам'янець [25, с. 124]. Паша Абаза, здійснивши кілька невдалих атак, зняв облогу польського табору та відступив за Дністер [7, с. 180-181; 17, с. 101; 23, с. 185-186; 31, с. 99-100]. Таким чином, турецько-татарський похід 1633 р. на Польщу завершився безрезультатно для османів, так і не ставши справжнім «другим фронтом» [Смоленської війни](#). Султан звинуватив молдавського господаря Мойсея Могилу у співпраці з поляками і скинув його з престолу. Очевидно, що буковинські землі тоді оминули ці події.

У Молдавській державі, яку від українських земель відділяла річка Дністер, воєводою або господарем навесні 1634 р. став Василь Лупу (1634-1653 рр.), хитрий і надзвичайно багатий. Він уміло лавірував між Туреччиною, підданям якої він був, та Річчю Посполитою, якої боявся і час-від-часу надавав допомогу. Для буковинських земель у цей період настав відносно спокійний час, внаслідок чого було стабілізовано демографічну ситуацію після тривалих бойових дій та врегульовано господарське життя.

19 серпня 1634 р. було укладено прелімінарний польсько-турецький мирний договір. В. Лупу взяв тоді активну участь у врегулюванні конфлікту між Портою і Польщею. Поляки вимагали права рекомендації щодо призначення господарів Молдавії та повернути їм Хотин з навколишніми землями, що було категорично відкинуто Портою [25, с. 125]. 1 листопада сторони уклали між собою остаточний мирний договір, що «був витриманий в душі Хотинського миру 1621 р.» [цит. за: 17, с. 102].

На початку свого правління В. Лупу вів також воєнні дії проти валаського господаря Матвія Басараба за престол Валахії. Внаслідок цієї боротьби буковинські землі не зазнали відчутного впливу [17, с. 102], оскільки основні події розгорталися за межами Буковини. Аж до кінця 1640-х років В. Лупу здійснював проосманську політику, проте використовував доручення Порти у своїх цілях, а нормалізувати відносини з Польщею йому ще довго не вдавалося [21, с. 196].

У цей час у Чернівцях відбувалися події місцевого значення. У 1634 і 1645 рр. чернівецькі міщани кілька разів зверталися до молдавського господаря Василя Лупу з позовами на боярина Гаврилаша Матяша щодо с. Денисівка [18, с. 38], що колись належало чернівецькій громаді. Зокрема, у грамоті від 1 квітня 1645 р. зазначалося, що „міщани з торгу Чернівецького” позиваються на „боярина Гаврилаша Матяша, колишнього великого логофета, через село Денисівку, що на річці Прут, у Чернівецькій волості, між Жучкою і Ленківцями, із сіножатями та рибними болотами”. Чернівчани доводили, що це село розташовується у межах володінь громади і що логофет Гаврилаш вчинив над ними „велике насильство”. Відповідач надав грамоту господаря М. Барновського, очевидно, видану в 1627 р., яка переважила докази чернівецьких міщан. Боярська рада не лише підтвердила право Г. Матяша на володіння Денисівкою, але й „на віки вічні” заборонила міщанам позиватися на нього [5, с. 175-176; 6, с. 190; 18, с. 38].

Увагу звертає на себе факт якісного зростання майна, пов'язаного з

Денисівкою. На початок XVII ст. тут згадуються „поляни”, тобто незаселені луки серед чагарників; у 1627 р. на місці „полян” було вже „селище на ім'я Денисівка”; у 1645 р. „селище” перетворилося на „село Денисівку (...) із сіножатями та болотами рибними”. Таким чином, за півстоліття з полян утворилося ціле село, оскільки у період від закінчення Хотинської війни 1621 р. і до Молдавського походу 1650 р. Б. Хмельницького м. Чернівці та околиці міста „перебували у відносному спокої” [18, с. 39].

Перші письмові згадки про чернівецьких митників з'являються у грамотах молдавських господарів лише з кінця XVI – початку XVII ст. У 1645 р. у грамоті від 4 серпня згадується чернівецький митник Лупул Грандафір. Він був свідком купівлі частини с. Валява. Серед інших свідків також згадуються чернівецький староста Діма, заступник старости Чіходар, міщани Зота, Стефан Унгуряну, Лазар, а склав його чернівецький дяк Григорій [8, с. 245; 18, с. 39; 30, с. 86].

Врегулювання відносин на молдавсько-польському прикордонні у 30-40-х роках XVII ст. було пов'язане також із країнами, що боролися за вплив на внутрішньо- і зовнішньополітичне становище Молдавської держави. Основною проблемою для Польщі у цей час була боротьба проти українського козацтва, яка переросла із внутрішньополітичної проблеми у міжнародну. Османська імперія, у свою чергу, була зайнята війною з Персією та Венецією [17, с. 102].

Лише з середини 40-х років XVII ст. господар Молдавії В. Лупу поступово відходить від проосманської політики. Першим кроком на шляху до цього був шлюб його доньки Марії з литовським князем Я. Радзивілом. Останній у 1646 р. прибув до Молдавії із пропозицією приєднатися до майбутнього антиосманського союзу. Порадившись з боярами, В. Лупу вирішив сплачувати туркам данину, поки поляки не почнуть форсувати Дунай. У цьому ж році за посередництва Я. Радзивіла була укладена союзницька угода з Трансильванією [21, с. 203-204].

З 1648 р. набирає масштабів Визвольна війна українського народу під проводом гетьмана Б. Хмельницького, що ускладнила внутрішнє становище не лише Речі Посполитої, але й сусідніх країн. Молдавська держава та її північні землі – Буковина, досить швидко опинилися у вирі цієї боротьби, в якій брали участь й інші васали Османської імперії, зокрема Кримське ханство.

Молдавія не могла відігравати самостійну ролі у конфліктах її сусідів, однак для воюючих сторін було важливо мати над нею контроль із територіально-стратегічних міркувань. Саме Буковині належало особливе значення в цьому відношенні, оскільки через своє стратегічне розташування на молдавсько-польському кордоні вона могла використовуватися як плацдарм для наступу, передовим рубежем чи тилом в обороні або місцем для концентрації військових сил [17, с. 103-104].

Під час Визвольної війни королівське військо Речі Посполитої одержувало з молдавських земель фураж і провіант, а населення Молдавії вступало у козацькі загони або створювали самостійні військові одиниці. Так, у козацькому війську при облозі Львова у 1648 р. брав участь окремих „полк волохів” [1, с. 97], очолюваний Захарієм Хмельницьким, який був двоюрідним братом гетьмана. Очевидно, що у цьому полку служили й вихідці з буковинських земель [11, с. 50]. А в 1650 р. проти поляків виступили молдавські загони під командуванням Сили Волошина й Мудренка [19, с. 324], які очевидно також були українцями з Буковини.

Між тим, у 1648 р. загострюються відносини між трьома Дунайськими князівствами (Молдавія, Валахія і Трансильванія). Це було пов'язано з активізацією в регіоні кримського хана. У Валахії з'явилися побоювання спільних дій В. Лупу і татар. Відбувалися зіткнення і на молдавсько-трансильванському прикордонні. Хан Іслам-Гірей став реалізовувати свої антипольські плани, скориставшись свободою дій у той час, коли Порта була зайнята проблемами внутрішньої кризи імперії, що ускладни-

лися після вбивства у серпні 1648 року султана Ібрагіма і невдач у критській війні. А Визвольна війна запорізького козацтва на чолі з гетьманом Б. Хмельницьким проти Речі Посполитої, що спалахнула на початку року, сприяла планам Кримського ханства, зацікавленого у спільних з козаками діях проти поляків. У той же час події 1648 року на Україні справили вирішальний вплив на розстановку політичних сил у східному і південно-східному регіонах Європи. Із закінченням Тридцятилітньої війни та укладенням у жовтні 1648 р. Вестфальського миру ці події зайняли важливе місце у політиці країн регіону [23, с. 196].

На початковому етапі Національно-визвольної війни українського народу проти Речі Посполитої буковинські землі, як складова частина Молдавської держави, перебували осторонь даних подій. Однак, як писав молдавський літописець, а також їхній учасник М. Костін: „Здригнулися тоді всі навколишні землі від несподіваного бентеження Ляського королівства (Речі Посполитої. – О.Б.)” [2, с. 102].

Уже в жовтні 1648 р. молдавський господар В. Лупул прийняв з великими почестями українських послів і погодився на домагання: не пропускати у Молдавію поляків і для цього потопити усі пороми на Дністрі. Проте він здійснив це під тиском зростаючої української сили. Таємно і далі допомагав Польщі: інформував про події на Україні, плани Порти й інтригував проти Б. Хмельницького. Спочатку гетьман хотів дипломатичним шляхом приєднати Молдавію, але В. Лупул ухилився від рішень, і тоді гетьман вирішив силою примусити його до цього [14, с. 70].

Наприкінці 1648 р. Б. Хмельницький направив своє посольство до Стамбула із листом, у якому повідомляв султана про перехід від влади гетьмана українських земель „аж по Віслу”, порушив питання щодо їхнього переходу під протекторат Османської імперії на умовах, які були в Молдавії та Валахії, а також просив передати йому у володіння молдавські землі [15, с. 361]. Однак султан обмежився наданням військової допомоги з боку

силістрійського паші та кримського хана у боротьбі з Річчю Посполитою.

Населення буковинських земель не раз відчувало на собі татарські напади. Калга-султан Крим-Гірей на чолі татарського війська, що брало участь разом із козаками у бойових діях на Галичині в 1649 р., повертався через територію Буковини і Молдавії у Причорномор'я. Вони везли із собою великий ясир, проте і на молдавській території продовжували грабувати міста та села, витоптували поля, вбивали місцеве населення. Орда зупинилася у молдавському селищі Братуляни над р. Резиною. А в цей час господар віддав наказ молдавським загонам напасти і погромити ординців, забрати ясир і всю здобич, лише деякі з них врятувалися втечею [17, с. 104; 21, с. 206; 24, с. 234].

Кримський хан не міг пробачити молдавському господарю розгром своїх військ і вирішив покарати його, а разом з ним усю державу. Ще наприкінці 1649 р. до участі в поході на Молдавію хан запросив і Б. Хмельницького, проте останній просив відкласти його до наступного року [21, с. 207]. Крім того, у Криму з'явилися чутки про підготовку проти нього молдавсько-польського виступу. Проте, Іслам-Гірей не вважав В. Лупу своїм ворогом і молдавсько-польські відносини не заважали його планам, в яких головним було досягнення союзу з Річчю Посполитою проти Московії. Ця тенденція у політиці хана проявилася вже під час переговорів щодо укладення Зборівського миру 1649 року між Б. Хмельницьким і польським королем. Відразу ж після повернення зі Зборова Іслам-Гірей почав підготовку до походу разом із запорожцями проти донських козаків і калмиків, про що була сповіщена Порта і в ультимативній формі попереджено царський уряд. Але в кінцевому підсумку напад у 1650 р. піддалася Молдавія [23, с. 197]. Таким чином, Б. Хмельницький спробував скористатися приготуванням Кримського ханства до війни з Московією і направити його армію, спільно зі своїми загонами, проти Молдавської держави.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, після завер-

шення Хотинської війни 1621 р. воєнно-політичне становище у Молдавії стабілізувалося, проте її відносини з Польщею залишалися не врегульованими. Упродовж усього XVII ст. османські правителі постійно збільшували обов'язки та обмежували васальні права молдавських господарів. Можливість зміцнити польсько-молдавські відносини використав господар Мирон Барновський (1626-1629 рр.), з роду Могил, але османи скинули його з престолу на користь Олександра Коконула (1629-1630 рр.), сина екс-господаря Раду Міхні (1623-1626 рр.), а потім на молдавський престол стає Мойсей Могила (1630-1631, 1633-1634 рр.). Останній був усунутий Олександром Іліашем (1620-1621, 1631-1633 рр.), який після десяти років відсутності повернувся на молдавський трон. Після того, як султан скинув ставлеників Речі Посполитої Мирона Барновського і Мойсея Могилу, до влади у Молдавії прийшов Василь Лупу (1634-1653 рр.), а пропольські позиції у державі ослабли. Внаслідок частих перестановок на молдавському престолі змінилося сім господарів.

У цей час Хотинська фортеця продовжувала зберігати своє стратегічне значення. Саме звідси турецько-татарські війська здійснювали набіги на польські землі Галичини і Поділля. Під час польсько-турецької війни 1633-1634 рр. територія Буковини не зазнала відчутних спустошень. Прикордонні з Річчю Посполитою райони Молдавії не стали об'єктом нападів польських магнатів і татар. Зокрема, у Чернівцях продовжували активно відбуватися події місцевого значення. За господарювання В. Лупу для буковинських земель настали відносно спокійні часи, внаслідок чого було стабілізовано демографічну ситуацію після тривалих бойових дій та врегульовано господарське життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жерела до історії України-Руси. Том 4. Матеріали до історії Галичини: Акти з р. 1648-1649 / упор. Степан Томашівський. – Львів: Друкарня Наукового Товариства Імені Т. Шевченка, 1898. – 418 с.
2. Костін М. Літопис землі Молдавії від господаря Аарона в цей бік / Пер. з рум. С.

- Семчинського // УІЖ. – 1992. – № 12. – С. 107-122.
3. Молдавия в эпоху феодализма. – Т. 1: Славяно-молдавские грамоты (XV в. – первая четверть XVII в.). – Кишинев: Штиинца, 1961. – 454 с.
 4. Османская империя в первой четверти XVII в.: Сб. документов и материалов / Сост. Х.М. Ибрагимбейли, Н.С. Рашба. – М.: Наука, 1984. – 213 с.
 5. Balan T. Documente Bucovinene / Balan Teodor. – Iași: Ed. TAIDA, 2005. – Vol. 7: 1464-1740. – XX, 318 p.
 6. Caproșu I. Noi documente moldovenești din arhive Vieneze // Anuarul Institutului de istorie și arheologie „A.D. Xenopol”. – Iași, 1974. – Т. XI. – Р. 187-197.
 7. Costin M. Letopisețul Țării Moldovei de la Aaron- vodă încoace / [Costin M.] // Ureche G., Costin M, Neculce I. Letopisețul Țării Moldovei...: Cronici / Îngr. textelor, glosar și indici de T. Celac. – Chișinău: Hyperion, 1990. – Р. 135 – 248.
 8. Documente bucovinene de T. Balan. – Cernăuți: Inst. de arte grafice și Edit. «Glasul Bucovinei», 1933. – Vol. 1: 1507-1653. – 298 p.
 9. Documente bucovinene de T. Balan. – Cernăuți: Inst. de arte grafice și Edit. «Glasul Bucovinei», 1934. – Vol. 2: 1519-1662. – 216 p.
 10. Балух О. Воєнно-політичне становище Буковини у складі Молдавської держави у 1600-1621 рр. / Олексій Балух // Релігія та Соціум. Міжнародний часопис. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2016. – № 1-2 (21-22). — С.171-183.
 11. Буковина: історичний нарис / [відп. ред. В.М. Ботушанський]. – Чернівці: Зелена Буковина, 1998. – 416 с.
 12. Власова Л. Взгляды Дмитрия Кантемира на развитие молдавско-османских политико-правовых отношений в XV– начале XVIII в. / Л. Власова // Социально-экономическая и политическая история Молдавии периода феодализма. – Кишинев, 1988. – С. 107-116.
 13. Драгнев Д.М. Гайдуки – Народные мстители / Д. Драгнев. – Кишинев: Штиинца, 1962. – 52 с.
 14. Жуковський А. Історія Буковини / Аркадій Жуковський. – Чернівці: Час, 1991. – Ч.1: до 1774 р. – 120 с. – (перевидання).
 15. Історія українського козацтва: Нариси: У 2 т. / Редкол.: В.А. Смолій (відп. ред.) та ін. – К.: Вид. дім „Києво-Могилянська академія”, 2006. – Т. 1. – 800 с.
 16. Кантемир Д. Описание Молдавии / Перевод с латинского Л. Панкратьева. – Кишинев: Картя молдовеняскэ, 1973. – 221 с.
 17. Масан О. Буковина як об'єкт міжнародних відносин з давніх часів до 1774 р. / Олександр Масан // Буковина в контексті європейських міжнародних відносин (з давніх часів до середини ХХ ст.): [Кол. моногр.; В.М. Ботушанський, С.М. Гакман, Ю.І. Макар та ін.; за заг. ред. В.М. Ботушанського]. – Чернівці: Рута, 2005. – С. 9 – 168.
 18. Масан О. Чернівці в другій половині XIV – XVIII ст. (до 1775 р.) / Олександр Масан // Чернівці: Історія і сучасність (Ювілейне видання до 600-річчя першої писемної згадки про місто). [Кол. монографія] В. М. Ботушанський, С. В. Біленкова, О. В. Добржанський та ін. За заг. ред. В. М. Ботушанського. – Чернівці: Зелена Буковина, 2009. – С. 23 – 75.
 19. Мохов Н.А. Молдавия эпохи феодализма / Н. Мохов. – Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1964. – 440 с.
 20. Нариси з історії Північної Буковини: [відп. ред. Ф.П. Шевченко]. – К.: Наука, 1980. – 338 с.
 21. Очерки внешнеполитической истории Молдавского княжества (последняя четверть XIV – начало XIX в.) / Под ред. Д.М. Драгнева. – Кишинев: Штиинца, 1987. – 464 с.
 22. Сас П.М. Хотинська війна 1621 р.: Монографія / П. Сас. – К.: Інститут історії України НАН України, 2011. – 520 с.
 23. Семенова Л.Е. Княжества Валахия и Молдавия. Конец XIV – начало XIX в. (Очерки внешнеполитической истории) / Л. Семенова. – М.: Индрик, 2006. – 432 с., ил.
 24. Семенова Л.Е. Молдавия и Валахия в отношениях Порты со странами региона в середине XVII в./ Л. Семенова // Османская империя и страны Центральной, Восточной и Юго-Восточная Европы в XVII в. – Ч. 1.: Главные тенденции политиче-

- ських взаимоотношень. – М.: Памятники ист. мысли, 1998. – С. 234 – 241.
25. Семенова Л.Е. Молдавия и Валахия в отношениях стран региона с османами (1618-1634 гг.) / Л. Семенова // Османская империя и страны Центральной, Восточной и Юго-Восточная Европы в XVII в. – Ч. 1.: Главные тенденции политических взаимоотношений. – М.: Памятники ист. мысли, 1998. – С. 115 – 127.
26. Смолий В. Дипломатія на «межі світу»: міжнародні відносини та зовнішня політика Української держави (XVII ст. – 1750-ті рр.). Посібник для університетів / В. Смолий, В. Степанков, В. Горобець, Т. Чухліб. – К.: Вид-во «АМЕННОТЕР» 2016. – 320 с.
27. Сперальский З. Молдавские авантюры / З. Сперальский / Пер. с польск. и примеч. Н.

LITERATURA

1. Zherela do istoriï Ukraïni-Rusi. Tom 4. Materijali do istoriï Galichini: Akti z r. 1648-1649 / upor. Stepan Tomashivs'kij. – L'viv: Drukarnja Naukovogo Tovaristva Imeni T. Shevchenka, 1898. – 418 s.
2. Kostin M. Litopis zemli Moldavii vid gospodarja Aarona v cej bik / Per. z rum. S. Semchins'kogo // UIZh. – 1992. – № 12. – S. 107-122.
3. Moldavija v jepohu feodalizma. – T. 1: Slavjano-moldavskie gramoty (XV v. – pervaja chetvert' XVII v.). – Kishinev: Shtiinca, 1961. – 454 s.
4. Osmanskaja imperija v pervoj chetverti XVII v.: Sb. dokumentov i materialov / Sost. H.M. Ibragimbejli, N.S. Rashba. – M.: Nauka, 1984. – 213 s.
5. Balan T. Documente Bucovinene / Balan Teodor. – Iași: Ed. TAIDA, 2005. – Vol. 7: 1464-1740. – XX, 318 p.
6. Caproșu I. Noi documente moldovenești din arhive Vieneze // Anuarul Institutului de istorie și arheologie „A.D. Xenopol”. – Iași, 1974. – T.XI. – P. 187-197.
7. Costin M. Letopisețul Țării Moldovei de la Aaron- vodă încoace / [Costin M.] // Ureche G., Costin M, Neculce I. Letopisețul Țării Moldovei...: Cronici / Îngr. textelor, glosar și indici de T. Celac. – Chișinău: Hyperion, 1990. – P. 135 – 248.
8. Documente bucovinene de T. Balan. – Cernăuți: Inst. de arte grafice și Edit. «Glasul Bucovinei», 1933. – Vol. 1: 1507-1653. – 298 p.
9. Documente bucovinene de T. Balan. – Cernăuți: Inst. de arte grafice și Edit. «Glasul Bucovinei», 1934. – Vol. 2: 1519-1662. – 216 p.
10. Baluh O. Voенно-politichne stanovishhe Bukovini u skladi Moldavs'koï derzhavi u 1600-1621 rr. / Oleksij Baluh // Religija ta Socium. Mizhnarodnij chasopis. – Chernivci: Chernivec'kij nac. un-t, 2016. – № 1-2 (21-22). — S.171-183.
11. Bukovina: istorichnij naris / [vidp. red. V.M. Botushans'kij]. – Chernivci: Zelena Bukovina, 1998. – 416 s.
12. Vlasova L. Vzglyady Dmitrija Kantemira na razvitie moldavsko-osmanskih politiko-pravovyh otnoshenij v HV – nachale XVIII v. / L. Vlasova // Social'no-jekonomicheskaja i politicheskaja istorija Moldavii perioda feodalizma. – Kishinev, 1988. – S. 107-116.
13. Dragnev D.M. Gajduki – Narodnye mstiteli / D. Dragnev. – Kishinev: Shtiinca, 1962. – 52 s.
14. Zhukovs'kij A. Istorija Bukovini / Arkadij Zhukovs'kij. – Chernivci: Chas, 1991. – Ch.1: do 1774 r. – 120 s. – (perevidannja).
15. Istorija ukrains'kogo kozactva: Narisi: U 2 t. / Redkol.: V.A. Smolij (vidp. red.) ta in.

- K.: Vid. dim „Kievo-Mogiljans'ka akademija”, 2006. – T. 1. – 800 s.
16. Kantemir D. *Opisanie Moldavii / Perevod s latinskogo L. Pankrat'eva.* – Kishinev: Kartja moldovenjaskje, 1973. – 221 s.
17. Masan O. *Bukovina jak ob'ekt mizhnarodnih vidnosin z davnih chasiv do 1774 r. / Oleksandr Masan // Bukovina v konteksti evropejs'kih mizhnarodnih vidnosin (z davnih chasiv do seredini HH st.): [Kol. monogr.; V.M. Botushans'kij, S.M. Gakman, Ju.I. Makar ta in.; za zag. red. V.M. Botushans'kogo].* – Chernivci: Ruta, 2005. – S. 9 – 168.
18. Masan O. *Chernivci v drugij polovini XIV – XVIII st. (do 1775 r.) / Oleksandr Masan // Chernivci: Istorija i suchasnist' (Juvilejne vidannja do 600-richchja pershoi pisemnoi zgdki pro misto). [Kol. monografija] V. M. Botushans'kij, S. V. Bilenkova, O. V. Dobrzans'kij ta in. Za zag. red. V. M. Botushans'kogo.* – Chernivci: Zelena Bukovina, 2009. – S. 23 – 75.
19. Mohov N.A. *Moldavija jepohi feodalizma / N. Mohov.* – Kishinev: Kartja Moldovenjaskje, 1964. – 440 s.
20. *Narisi z istorii Pivnichnoi Bukovini: [vidp. red. F.P. Shevchenko].* – K.: Nauka, 1980. – 338 s.
21. *Ocherki vneshnepoliticheskoj istorii Moldavskogo knjazhestva (poslednjaja chetvert' HIV – nachalo HIIH v.) / Pod red. D.M. Dragneva.* – Kishinev: Shtiinca, 1987. – 464 s.
22. Sas P.M. *Hotins'ka vijna 1621 r.: Monografija / P. Sas.* – K.: Institut istorii Ukraïni NAN Ukraïni, 2011. – 520 s.
23. Semenova L.E. *Knjazhestva Valahija i Moldavija. Konec HIV – nachalo HIIH v. (Ocherki vneshnepoliticheskoj istorii) / L. Semenova.* – M.: Indrik, 2006. – 432 s., il.
24. Semenova L.E. *Moldavija i Valahija v otnoshenijah Party so stranami regiona v seredine HVII v. / L. Semenova // Osmanskaja imperija i strany Central'noj, Vostochnoj i Jugo-Vostochnaja Evropy v XVII v. – Ch. 1.: Glavnye tendencii politicheskikh vzaimootnoshenij.* – M.: Pamjatniki ist. mysli, 1998. – S. 234 – 241.
25. Semenova L.E. *Moldavija i Valahija v otnoshenijah stran regiona s osmanami (1618-1634 gg.) / L. Semenova // Osmanskaja imperija i strany Central'noj, Vostochnoj i Jugo-Vostochnaja Evropy v XVII v. – Ch. 1.: Glavnye tendencii politicheskikh vzaimootnoshenij.* – M.: Pamjatniki ist. mysli, 1998. – S. 115 – 127.
26. Smolij V. *Diplomatija na «mezhi svitu»: mizhnarodni vidnosini ta zovnishnja politika Ukraïns'koï derzhavi (XVII st. – 1750-ti rr.). Posibnik dlja universitetiv / V. Smolij, V. Stepankov, V. Gorobec', T. Chuhlib.* – K.: Vid-vo «AMENHOTEP» 2016. – 320 s.
27. Sperial'skij Z. *Moldavskie avantjury / Z. Sperial'skij / Per. s pol'sk. i primech. N. Maljutinoj-Konkol'. – Bjelc': b.i., 2001. – 192 s.*
28. Stati V. *Istorija Moldovy / V. Stati. – Kishinev: S.n., 2002 (F.E.P. “Tipografia Centrală”).* – 480 s.
29. Urivalkin O.M. *Get'mani Ukraïni ta koshovi Zaporoz'koï Sichi / O. Urivalkin, M. Urivalkin.* – K.: Dakor, KNT, 2008. – 395 s.
30. Chuchko M.K. *Istorija mitnoi spravi na Bukovini (HIII – pochatok HHI st.) / M. Chuchko, V. Grjaban.* – Chernivci: Zoloti litavri, 2009. – 272 s.
31. Pajewski J. *Buńczuk i koncerz: Z dziejów wojen polsko-tureckich / J. Pajewski.* – Wyd. 2-ie. – Poznań: Wyd-wo Poznańskie, 2003. – 279 p.